

projekt

**Uchwała Nr XXVII/165/2016
Rady Gminy Zawonia
z dnia 1 grudnia 2016 r.**

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Wsparcia Rodziny na lata 2016-2018
dla Gminy Zawonia**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2016, poz. 466, z późn. zm.) oraz art. 176 pkt 1 i art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 575, z późn. zm.) Rada Gminy Zawonia uchwala, co następuje:

§ 1

Uchwala się Gminny Program Wsparcia Rodziny na lata 2016-2018 dla Gminy Zawonia w brzmieniu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Zawonia.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

sprawdzone pod względem
formalnoprawnym
ANDRZEJCORAŁ
radca prawny

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 176 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 575, z późn. zm.) do zadań własnych gminy należy opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny. Na podstawie art. 179 ust. 2 powyższej ustawy Rada Gminy uchwala gminne programy wspierania rodziny.

Obecnie opracowany i stanowiący załącznik do niniejszej uchwały program jest kolejnym (drugim) takim dokumentem (pierwszy – dotyczył lat 2013-2015). Program jest spójny z Gminną Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Zawonia na lata 2013-2017 (Uchwała Nr XXVI/199/2013 Rady Gminy Zawonia z dnia 27 czerwca 2013 r.) i stanowi jedno z narzędzi jej realizacji.

W związku z powyższym podjęcie uchwały przez Radę Gminy Zawonia w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata 2016-2018 dla Gminy Zawonia jest zasadne.

sprawdzono pod względem
formalnoprawnym
ANDRZEJ GÓRAL
rada gminy

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXVII/165/2016
Rady Gminy Zawonia z dnia 1 grudnia 2016r.

**GMINNY PROGRAM WSPIERANIA RODZINY
NA LATA 2016-2018
DLA GMINY ZAWONIA**

ZAWONIA 2016

I. Wstęp

Rodzina w ujęciu społecznym jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju i dobra jej członków, a w szczególności dzieci. Prawidłowo funkcjonująca rodzina daje jej członkom poczucie bezpieczeństwa i wzmacnia ich rozwój osobisty. Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko wychowawcze dziecka bezpośrednio oddziałuje na jego osobowość, przekazując swój system wartości, tradycje, poglądy i ukierunkowując na całe życie. Zaburzone więzi rodzinne wpływają destrukcyjnie na funkcjonowanie człowieka stanowiąc podstawowe źródło jego deficytów.

Z uwagi na doniosłą rolę rodziny w wychowywaniu przyszłego pokolenia powinna być ona szczególnie wspierana w wypełnianiu swoich funkcji. Dlatego tak ważna jest skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci. Skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich.

Długoletnie przebywanie rodziny w sytuacji kryzysowej może spowodować całkowite zerwanie więzi rodzinnych i umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej. Mając na względzie fakt, że rodzina biologiczna jest najbardziej sprzyjającą w prawidłowym rozwoju dziecka należy zadbać o to, aby w niej jak najdłużej pozostało. Dlatego należy wspierać rodzinę, aby prawidłowo wykonywała swoje funkcje. Ważne jest podjęcie pracy z rodziną w jej najbliższym otoczeniu i w różnorodnych formach środowiskowych bez potrzeby odrywania dziecka od rodziny. Wszelkie działania powinny być prowadzone za zgodą rodziny i jej aktywnym zaangażowaniem, uwzględniając zasadę pomocniczości polegającą na wspieraniu i wspomaganiu rodziny przez pracowników instytucji pomocy społecznej (pracownik socjalny, asystent rodziny) w przywróceniu naturalnych więzów i normalizacji życia społecznego.

Jednym z ważnych rozwiązań w systemie pomocy społecznej jest możliwość zatrudnienia asystenta rodziny do pracy na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Rola asystenta rodziny polega na wspieraniu rodziny wychowującej dzieci zagrożone wykluczeniem społecznym, poprzez zmianę stosunku osób w rodzinie do własnej sprawności, podniesienie ich samooceny, wzbudzenie wiary we własne siły. Działania asystenta rodziny mają wspomagać rozwój kompetencji wszystkich członków rodziny, tj. rodziców, dzieci, dzięki indywidualnemu podejściu

Podstawowym założeniem Gminnego Programu Wspierania Rodziny jest utworzenie spójnego systemu wsparcia rodzin i dzieci, przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, mających na celu przywrócenie im zdolności do wypełniania tych ról, poprzez pracę z rodziną oraz zapewnienie pomocy w opiece i wychowaniu dzieci.

Realizowane w ramach programu zadania koncentrować się będą nie tylko na dziecku, ale na całej rodzinie także w sytuacjach, gdy dziecko zostanie

umieszczone poza rodziną biologiczną, w celu odzyskania przez nią funkcji opiekuńczej.

Pomoc rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz organizację pieczy zastępczej określa ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która nakazuje samorządowi podejmowanie działań wspierających wobec rodzin.

Zgodnie z powyższą ustawą samorząd gminy powinien realizować następujące zadania:

- Opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny;
- Tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny;
- Tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez:
 - a) zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa,
 - b) organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających,
 - c) prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci;
- Finansowanie:
 - a) podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny,
 - b) kosztów związanych z udzielaniem pomocy, ponoszonych przez rodziny wspierające;
- Współfinansowanie pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym;
- Sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie w wersji elektronicznej z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;
- Prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, zamieszkałego na terenie gminy.

II. Podstawa prawna

Gminny program wspierania rodziny na lata 2016-2018 dla Gminy Zawonia określa zadania własne Gminy wynikające z:

- a) Ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2016r, poz. 575ze zm.),

- b) Ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2016r., poz. 930 ze zm.),
- c) Ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015r., poz. 1390),
- d) Ustawy z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2016r., poz. 487, ze zm.),
- e) Ustawy z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2016r., poz. 224, ze zm.),
- f) Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Zawonia na lata 2013-2017.

III. Diagnoza środowiska lokalnego

W celu określenia zadań Gminnego Programu Wspierania Rodziny niezbędne jest dokonanie analizy danych o rodzinach i osobach objętych pomocą Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Zawoni. Liczba mieszkańców Gminy Zawonia w roku 2015 wynosiła 5856 osób (dane GUS). O udzielenie pomocy społecznej w roku 2015 zwróciły się 222 rodziny składające się z 583 osób, w tym z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych 19 rodzin składających się z 63 osób.

W nieprawidłowo funkcjonujących rodzinach występuje jednocześnie wiele problemów: m.in. bezrobocie, przemoc, problem alkoholowy, ubóstwo, brak właściwej opieki rodzicielskiej, nieporadność życiowa, nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży, przestępczość i demoralizacja nieletnich. Czynniki dysfunkcyjne wpływające negatywnie na funkcjonowanie rodziny powodują konieczność umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. W przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej Gmina na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zobowiązana jest do częściowego ponoszenia kosztów jego utrzymania.

Poniesione przez gminę powyższe koszty w latach 2013-2015 są następujące:

- ✓ W roku 2013 w pieczy zastępczej przebywały 4 osoby małoletnie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, 3 osoby małoletnie przebywały w rodzinach zastępczych spokrewnionych i 1 osoba małoletnia przebywała w rodzinie zastępczej zawodowej. Poniesione częściowe koszty utrzymania wyniosły 9 371 zł.
- ✓ W roku 2014 w pieczy zastępczej przebywały 3 osoby małoletnie w rodzinach zastępczych spokrewnionych i 1 osoba w rodzinie zastępczej zawodowej. Poniesione częściowe koszty utrzymania wyniosły 6 175 zł.
- ✓ W roku 2015 w pieczy zastępczej przebywały 2 osoby małoletnie w rodzinie zastępczej spokrewnionej. Poniesione częściowe koszty utrzymania wyniosły 7 920 zł.

W roku 2015 od miesiąca maja w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Zawoni został zatrudniony 1 Asystent Rodziny w celu wsparcia rodzin zamieszkujących na terenie Gminy Zawonia .

Wsparciem Asystenta Rodziny w roku 2015 objętych zostało łącznie 13 rodzin, w których wychowywało się 29 dzieci.

Zgodnie z art. 15, ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15 rodzin.

Asystent Rodziny współpracuje z rodziną wymagającą wsparcia w zakresie kształtowania i rozwijania funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Pomoc ta uwzględnia zarówno potrzeby rodzin jak i gotowość do realnego współdziałania. Indywidualna pomoc służy przede wszystkim rozwiązywaniu konkretnych problemów. Zadaniem asystenta rodziny jest przede wszystkim wskazanie rodzinom i jej członkom możliwości podejmowania sprawczych działań, zwiększenie poczucia wpływu na swoje życie oraz podwyższenie samooceny.

Praca asystenta rodziny ukierunkowana jest na udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego; udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych oraz wychowawczych. Do zadań asystenta należy m.in. wspieranie aktywności społecznej rodzin, motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej.

Działania asystenta rodziny zmierzają do osiągnięcia przez rodzinę pełnej samodzielności oraz niezależności życiowej. Podejmowane działania ukierunkowane są na wsparcie rodziny naturalnej oraz eliminowanie takich sytuacji, kiedy dziecko musi opuścić rodzinę biologiczną. W przypadku, kiedy dziecko umieszczone zostaje w pieczy zastępczej, mając na uwadze jego więzi emocjonalne z rodziną środowiskiem, motywuje się rodziców do zmiany oraz tworzenia warunków do prawidłowego rozwoju dziecka w rodzinie biologicznej dających szansę na jego powrót do domu.. Priorytetem wspierania rodziny jest zapewnienie odpowiednich warunków rozwoju dzieci, młodzieży oraz kształtowanie wartości i norm związanych z ich wychowaniem

IV. Adresaci programu

Adresatami programu są rodziny wychowujące dzieci, zamieszkałe na terenie Gminy Zawonia doświadczające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, zagrożone umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej oraz rodziny, którym została ograniczona władza rodzicielska poprzez umieszczenie

dzieci w pieczy zastępczej, chcące współpracować na rzecz odzyskania opieki nad dziećmi.

V. Realizatorzy Programu.

Głównymi realizatorami Programu są:

- ✓ Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni;
- ✓ Zespół Szkół w Zawoni;
- ✓ Zespół Szkół w Czeszowie;
- ✓ Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej
- ✓ Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- ✓ Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;
- ✓ Komenda Powiatowa Policji w Trzebnicy;
- ✓ Prokuratura Rejonowa w Trzebnicy;
- ✓ Sąd Rejonowy w Trzebnicy;
- ✓ Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Trzebnicy;
- ✓ Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Trzebnicy;
- ✓ Powiatowy Urząd Pracy w Trzebnicy.

VI. Cele Programu.

Celem głównym programu jest:

Wspieranie rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, prowadzące do przywrócenia zdolności prawidłowego funkcjonowania.

Cel główny będzie realizowany przez następujące Cele szczegółowe:

1. Zapobieganie powstawania sytuacji kryzysowych wymagających interwencji oraz rozwiązywanie problemów już istniejących.
2. Zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodzin.
3. Poprawa jakości opieki sprawowanej przez biologicznych rodziców.
4. Praca z rodzicami biologicznymi dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w celu umożliwienia im powrotu do środowiska.

VII. Realizacja Programu.

Do zrealizowania założonych celów wytyczone zostały następujące zadania.

Nazwa zadania	Czas realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik realizacji
Zapobieganie powstawania sytuacji kryzysowych wymagających			

interwencji oraz rozwiązywanie problemów już istniejących			
Monitoring sytuacji rodzin zagrożonych dysfunkcjami/rodzin dysfunkcyjnych oraz analiza zjawisk rodzących potrzebę ubiegania się o pomoc	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Przyczyny udzielania pomocy. Liczba przeprowadzonych wywiadów rodzinnych
Współpraca z podmiotami i instytucjami zajmującymi się rodziną	2016-2018	GOPS, PCPR, Zespoły Szkół, Zesp. Interdisc., GKRPA	Liczba podjętych interwencji Liczba osób objętych wsparciem
Systematyczna praca socjalna polegająca na wzmacnianiu lub odzyskiwaniu przez rodzinę zdolności do pełnienia prawidłowych funkcji w społeczeństwie	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba rodzin objętych wsparciem w formie pracy socjalnej
Motywowanie członków rodziny do podejmowania działań na rzecz niwelowania własnych dysfunkcji np. podjęcie terapii leczenia uzależnień, terapii dla ofiar i sprawców przemocy domowej	2016-2018	-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni, -Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciw. .Przemocy w Rodzinie, -Gminna Komisja Rozw. Problemów Alkoholowych	Liczba osób, które podjęły terapię Liczba założonych Niebieskich Kart Liczba osób, które ukończyły terapię
Zapewnienie rodzinom mającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych pomocy Asystenta Rodziny	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba rodzin, którym przydzielono Asystenta Rodziny
Zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodzin			
Zapewnienie pomocy materialnej i rzeczowej	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Liczba i formy udzielonej pomocy

rodzinom w trudnej sytuacji		w Zawoni	Liczba rodzin i dzieci w tych rodzinach objętych pomocą.
Pomoc w formie gorących posiłków w przedszkolu, szkole oraz pomoc w formie stypendiów	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni, Zespoły Szkół	Liczba dzieci korzystających z gorących posiłków i stypendiów.
Monitorowanie sytuacji zdrowotnej dzieci	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni, Zespół Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej w Zawoni	Liczba rodzin i dzieci w tych rodzinach objętych monitorowaniem.
Objęcie rodzin dysfunkcyjnych profesjonalną pomocą	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba podjętych interwencji kryzysowych Ilość godzin nieodpłatnego poradnictwa specjalistycznego
Zabezpieczenie środków finansowych- partycypacja w kosztach pobytu dziecka w pieczy zastępczej	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Trzebnicy	Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej Wysokość wydatków poniesionych na realizację tego zadania.
Poprawa jakości opieki sprawowanej przez biologicznych rodziców			
Szczegółowe i wieloaspektowe rozpoznanie sytuacji rodziny przeżywającej trudności	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba rodzin przeżywających trudności.
Kierowanie osób uzależnionych na leczenie	2016-2018	Gminna Komisja Rozw. Probl. Alkohol.	Liczba osób, które podjęły terapię. Liczba osób, które ukończyły terapię.
Współpraca z Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Rozwiązywania Przemocy	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba założonych Niebieskich Kart

w rodzinie w zakresie rozwiązania problemu przemocy		Zespół Interdyscyplinarny Policja	
Udzielanie rodzinom pomocy finansowej i rzeczowej	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni	Liczba rodzin objętych pomocą
Przydzielenie rodzinom Asystenta Rodziny	2016-2018	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni Sąd Rejonowy- Wydział Rodzinny i Nieletnich	Liczba rodzin współpracujących z Asystentem Rodziny
Udział Pracowników Socjalnych i Asystenta Rodziny w szkoleniach z zakresu pracy z rodziną	2016-2018	Pracownicy Socjalni Asystent Rodziny	Liczba szkoleń
Praca z rodzicami biologicznymi dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w celu umożliwienia im powrotu do środowiska			
Pomoc rodzinie, z której dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej w odbudowaniu poprawnych relacji i pełnienia ról pozwalających na powrót dzieci do rodziny biologicznej.	2016-2018	Asystent Rodziny	Liczba rodzin współpracujących
Pomoc i motywowanie do utrzymywania kontaktów rodziców biologicznych z dziećmi, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów	2016-2018	Asystent Rodziny GOPS Koordynator pieczy zastępczej PCPR	Liczba rodzin, liczba spotkań i konsultacji w zakresie oceny sytuacji rodziny

Realizacja Gminnego Programu Wspierania Rodziny koordynowana będzie przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoni

VIII. Efekty realizacji programu

Przewidywanym efektem realizacji Programu jest polepszenie sytuacji dziecka i rodziny. Zwiększenie poczucia bezpieczeństwa socjalnego. Zminimalizowanie negatywnych zachowań oraz stworzenie skutecznego systemu wsparcia dla rodziny i dziecka. Przeciwdziałanie umieszczaniu dzieci w

pieczy zastępczej, zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodzin celem zapobiegania sytuacji kryzysowych.

IX. Źródło finansowania

Finansowanie Programu Wspierania Rodziny w gminie Zawonia odbywać się będzie w ramach środków własnych z budżetu Gminy Zawonia oraz pozyskanych środków z programów rządowych przeznaczonych na wspieranie rodziny

X. Monitorowanie i ewaluacja programu

Sprawozdania z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny będą składane do 31 marca każdego roku Radzie Gminy Zawonia oraz przedstawiane będą potrzeby związane z realizacją zadań.

Sporządzane będą sprawozdania rzeczowo-finansowe z zakresu wspierania rodziny oraz przekazywane Wojewodzie Dolnośląskiemu, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego zgodnie z art. 187, ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Ewaluacji podlegać będzie stopień realizacji celów szczegółowych osiągniętych poprzez podejmowane działania prowadzące do ich osiągnięcia.

W trakcie realizacji Programu możliwe będzie dokonywanie zmian wynikających ze zdiagnozowanych potrzeb.

XI. Zakończenie

Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2016-2018 dla Gminy Zawonia jest spójny ze Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Zawonia na lata 2013-2017, stanowi jedno z narzędzi jego realizacji.

Głównym założeniem programu jest stworzenie optymalnych warunków do opieki i wychowania dzieci w rodzinie naturalnej. Wsparcie rodzin ma charakter profilaktyczny, ochronny. Rodzinie w pierwszej kolejności zostaną stworzone możliwości samodzielnego zmierzenia się ze swoimi problemami. Tylko wtedy można zwiększyć jej szanse na prawidłowe funkcjonowanie w środowisku oraz wykorzystanie własnej aktywności i wewnętrznego potencjału w celu zdobywania nowych umiejętności.